

Жарко МАНДИЋ*

ОДБЉЕСАК „СВИТАЊА”

(Присјећање на новска друговања са ијесником Душаном Костићем)

И данас сам веома срећан, а држим то и за непроцјењиво сопствено духовно благо, што сам био у прилици да солидну дионицу додијељеног ми живота подијелим, сусрећући се и другујући у Херцег Новом, са осебујном стваралачком громадом какав је без дилеме био свестрани искушеник лијепе ријечи – Душан Костић! Такође, живот је удесио да су некоћ добри другари били наш чувени лирик и револуционар Дашо Павичић, чије име носи школа на Топлој, а коју већ годинама водим и гдје сам оставио понајвећи дио свог просвјетарског ангажмана. Извјесно, и на том биографском детаљу о двојници субораца за слободу, током Другог свјетског рата, почива касније вишегодишње плодносно дружење чувеног пјесника и нашег школског колектива, које ће, практично, потрајати све до потоње уре Костићеве.

У сјећањима су нам тако бројни скупови на којима је мноштво наших ђака, њихових наставника и осталих са усхићењем и нескривеним симпатијама дочекивало нашег уваженог госта и његову бесједу, уз разложено поштовање два знаменита људска и стваралачка лика. Наравно, веома свјесни и дубоког склада њихових личности и непобитне чињнице да су се, сваки на свој начин, најпотпуније исказали управо како је одређивао њихов животни и стваралачки сензибилитет. Стога, као колектив Основне школе „Дашо Павичић” и надаље истрајно чувамо успомену на ова два значајна имена на историјској и духовној мапи Новог, Црне Горе, па и ширих медитеранских простора...

Но, вратимо се сад опет Костићу и иним нитима које су нас у блиској прошлости повезивале! Носећи цијелог живота устрептала шуморења и жуборења са широких друмова свог живота, од пећке равнице зањи-

* Жарко Мандић, књижевник

хане у плавичастопастелној измаглици, полимских и тарских видика и бјелогрлих токова, па све до смираја у постојбини маслина, овај дубоко интимистички лирик, који до краја живота није разумијевао оне који му по врту газе – јер таквог „не разумију маслине, не разумију ласте”, стрепио је искуствено пред невеселим добом које надолази и још знатно прије него што је објавио књигу „Како ће се ово звати”. Тако у насловној пјесми „Позив на разговор”, изашлој 1989. у едицији Удружења књижевника Црне Горе, вели;

Будеш ли нагнут над стихом
мојим, не прелети, молим те!
Може те преварити
Његова можда обичност,
Нешто на шта си навикао,
Занемари прву поруку пјесме
Него се врати, потражи још једном
Шта се под огледалом крије
И шта ти из пећине, из дубине
Неочекивано дошаптава
Мој прави извор
Намјерно затрпаван лишћем...

Творац широког регистра, какав је Костић био и који се огледао у готово свим књижевним родовима, тај ненадмашни лирик југа, те као и сваки искрени аутор, изражава бојазан да га будући читаоци неће разумјети!?

Није то крио и при нашим честим сусретима, док је уредно столовао међу крцатим полицама у чувеној новској књижари *Код Марка*, а од које данас већ нема ни најмањег трага. У поменутој пјесми, а и у тим бројним разговорима под кровом данас упокојене новске књижаре, данас опточене тек нескривеном силином каматарског и банкарског мермера, могуће, крила се и једва наглашена пјесникове резигнанција – како га ни за живота нијесу довољно ишчитавали и разумијевали?! Чини се, није био довољно заступљен и у школској лектири, или пак не и са својим понајбољим стиховима?!

Но, вихоре свог живота Костић је експресивним одликама своје поетике стишавао добротом свог срца, па су тако многе његове резигнантне пјесме, нарочито поткрај живота, добијале свечане, чак ритуалне тонове. Тако се често чинило, а данас још више – кад се пјесниково дјело издвојило својим умјетничким донетима – као и да је његова субјективност била подручје у које се настанила и колективна егзистенција једног доба са

свим својим садржајима, од којих су најподстицајнији били они мотиви које су сами догађаји призивали.

Дакако, и у позним годинама још вјеран свом младићком идеалу, у коме доминира мисаоно-емотивни оквир родољубља, Костић у једној од својих раних пјесама каже; „Земљо/ теби се много даје/ теби се много даје...” Таква прецизна перцепција човјекове вјечите жртве за слободу, ослобођена патоса и у разуђеној форми израза, остаће до краја његова одлика по којој ће се препознавати у готово сваком стиху.

Његова поетика је поезија мисаоног интензитета, почесто реторички продорна, а истовремено укривена тамним валерима. Чак и кад је дио свог интелектуалног ангажмана подарио социјалној лирици, остао је опет дубоко вјеран интимистичким сазвучјима. И кад рођена земља постаје *йламџећа револуционарна звијезда*, она је опет и понајвише свељудски храм пјесникове осјетљивости.

Наравно, тек овлаш, у овој импресији о ствараоцу и пријатељу, дотичем Костићево опсежно пјесничко и прозно дјело (ово посљедње једва) и при том ми се чини да је понајмање проучена и критички вреднована Костићева књига „Тристија”, а гдје је вршке сопственог бола за драгом женом успио да именује у природно смиреној семантици југа и без псеудосентименталних роморења. Извјесно, није он пјесник оне моћи која размиче „лирско градиво”, али јесте власник раскошног „складишта” антологијских поетских слика. Многима од њих ширио је сопствени оптимизам у веома широким круговима око себе.

Такав је био и са савременицима, младим и даровитим пјесницима, са онима који су тек почињали, као и са обичним људима. И тиме је његова поетика дубоко саображена с личношћу и животом њеног творца, а о чему понајвише свједочи књига Велизара Бошковића – „Свједок епохе”, веома сериозна *саџа* посвећена Костићевом животу и дјелу. И по том наслову судећи, задуго нећемо имати писца с толико богатим складом доживљаја и утисака о Црној Гори, какав је био стихотворац који вели;

Јер шта је Црна Гора кад се из плама јави,
из кликтава кола, шта дугује слави?...

Његово гледање и сагледавање завичаја, наравно, није се само једном уздигло до општијих поимања животног постојања, а и тумачење живота не остаје му само у равни идентификовања са постојећом стварношћу. Нема ту ни трага опсесија о „добрим старим временима” и у његовим пјесмама о Црној Гори струне су окренуте *йрезенџу* и *фужуру!* Стихови му тако стреме ка бићу и средини, ка животу и говору сопственог поднебља са

свим његовим обиљежјима, наравима и обичајима, те свакодневним догађањима; на њиви, у планини, граду, на селу, па и патријархалним и вјековима наталоженим предрасудама. Пјесник воли своју земљу убијеђено;

Ако је љубим, гору моју чарну, можда знам зашто љубим
к'о и онда рањеном усном кад сам је привиј'о меко ...

Лирика Душана Костића плијени и изобиљем актуелних пјесничких идеја, имагинативних облика, те смјелих структура које модерно и на најљепши начин подсећају, на примјер, и на Ратковића. Тако пјесму „Тврђава у Новом” почиње стихом;

Сред града, а изгубљена,
Ником не треба њена паучинста прича...

Стога му многе пјесме имају и завидну моћ да озраче и земљу и камен, споје небо и земљу, у оном стваралачком луку између природе и живота, с једне стране, те рађања и умирања, с друге.

Као и код других великих пјесника, путовање је незаобилазан мотив и код Костића. И ријетко ко је као он у нашој поезији осјетио оне најтананије вибрације путовања и уткао их маестрално у језгро своје пјесме. Многе, чак и понајбоље му пјесме, везане су за одређене предјеле и у њима је лако препознати упечатљиве пејзаже. Уз маслину и далеке преливе Комова, Проклетија, те бистре воде Плавског језера и зеленог Лима (иначе, вјечитог сабрата многих наших пјесника), његова пјесма „Оно дрво”, посвећена оној горостасној крошњи уз пут Цетиње-Подгорица, доима се уједно и као персонификација Костићевог живота и дјела!

Јер одолијевао је и он управо свим олујама и бурама времена, ломовима и мијенама, те многим животним изазовима. Почев од суровог дјетињства, па преко ратног вихора и посљератних идеолошких бусија, све до тек наизглед тихе луке смираја у свијету бокељске бонаце и маслине подно Херцегова града.

Током наших новских дружења, неријетко се Костић присјећао и свог новинарског ангажмана, те уредниковања у „Политици” и „Књижевним новинама”. И тај плодоторан „излет” изњедрио је његове небројене и литерарно обојене репортерске записе, а које носе и биљег пјесничке дубоке заглданости у људску душу и понајчешће – *обичној човјека*. Из тог периода, остала је и његова раскошна галерија људских ликова, судбина, као и завидан *атлас* предјела и пјезажа његових друмовања и друговања.

У том контексту, занимљив је и настанак Костићевог култног романа „Глува пећина”, настао на дуги наговор његовог доброг другара и такође писца Ахмета Хромаџића, уредника чувене дјечје библиотеке „Ластавица”. Тако се код мене, током година, натложило подоста мозаичких *каменчића* из пребогате биографије аутора, који је још као четрнаестогодишњак, давне 1931, у подгоричкој „Зети” објавио своју знамениту пјесму „Дрхтаји”, наравно и преломну за његово будуће поетско *иљкиво и илејшиво*.

Но да бих лагано сводио ову бесједу, поново се враћам под кров школе „Дашо Павичић” у Новом, гдје сам од свог претходника, диреткора Здравка Бека, управо и сазнао да су Костић и Павичић били ратни другови. А потом и да је раније излазио и школски лист. Те двије чињенице су ме још више приближиле нашем великом пјеснику. Убрзо смо, истина, сад већ подаље нам, 1987. године, покренули и школски лист „Свитања”. И уз стотине ђачких радова на његовим страницама, оглашавали су се великани, попут Десанке Максимовић, Михаила Лалића, Раичковића, Џумхура, Витезовића, Велизара Бошковића... Наравно, Душан Костић је у тој сарадњи, од првог дана, остао најистрајнији.

Те незаборавне године сусретања и веома плодне сарадње вјероватно су биле његов темељни мотив и да своју посљедњу руковет пјесама, под слојевитим насловом „Како ће се ово звати”, завјешта управо нашем школском листу „Свитања”!? Под нашим издавачким печатом, књига је промовисана већ 19. октобра 1998, на годишњицу Костићеве смрти.

Као скроман прилог историји црногорске књижевности, сама идеја да штампамо његово завјештање родила се управо у његовом новском дому, у стрмој Србиној улици, кад смо га заједно посјетили Витезовић, Бошковић и ја.

„...Највише вјерујем у вас и вашу племениту намјеру с овим мојим стиховима”, казао је Душан без устезања, већ видно онемоћао и тешко болестан. Савјесно смо прионули на посао како бисмо оправдали велико пјесниково повјерење. Тако је у оквиру редакције „Свитања” настала ова, али истовремено и избор Костићеве љубавне поезије под насловом „На обали љубави твоје”, а којима је још једном потврђена Костићева чврста животна и стваралачка веза са Херцег Новим.

Услиједиле су, међутим, немиле околности. Већ тешко оболио, пјесник је тад подвргнут хитној операцији у Војној болници Мељине. Тужан исход услиједио је управо прије деценију, 19. октобра 1997. Но, свакако је занимљив податак да је неколико дана пред смрт, Костић рукопис своје збирке, ипак, предао Велизару Бошковићу, подсјећајући га још једном да је као завјештање оставља нашој школи.

СВИТАЊА

ЛИСТ УЧЕНИКА И НАСТАВНИКА ОШ „ДАШО ПАВИЧИЋ“, ХЕРЦЕГ – НОВИ, БРОЈ 12, ГОДИНА VI, НОВЕМБАР 1989.

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА РАДА И УСПЕХА

У ДВОРИШТУ РЕКТОРАТА БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА 1940. ГОДИНЕ Душан Костић, Радивој Коларец, Дашо Павичић и Дора Фројденфелд (као студенткиња стрељана на Бањици)

МЛАДОСТ ПЛАМЕН У СЛОБОДИ!

Мојој школи је даровао име један првоборац. Он се не разликује од оних чија имена носе ваше школе. Можда само по имену — он Дашо, ваш Сава, Драган, Илија...

Овјековечен у бронзи и мермеру, поздрављен сваког јутра пред школом. На лицу му остала младост, у устима слобода којој је клицао.

Дашо још живи! Његово срце куца у нама, његове мисли шире се небом.

Сад би Дашо могао брке да суче и својим унучићима да приповиједа. Али, тад су била друга времена, путеви неповратни. Тако је и њега одвео пут тамо, негдје далеко, над облачком.

Од тог неба застало је нешто у његовом оку по чему се разликује од других. Да ли је то дјелић неба нада, вјера, човјекољубље, храброст? То само зна Дашо Павичић. Дашо од бронзе и камена, бакра и мермера СЛОБОДЕ.

Анђела ШКУРИЋ,
ОШ „Дашо Павичић“, 5 г

УЗ ДАН ШКОЛЕ -ДАШО, НАШ ПОНОС

НЕГДЈЕ

Завјечо је тихо, у осами, у муклој шарени орјенској партизан странима једнако тугње наши топови. А овдје ништа, само халачу хајачи, претражују шарене и сувонеће Орјенаах све живо партизанско да узвате! Промеће је, и тако се хоће живјети партизану Давиду Павичићу! И само на час, у предаху, туга замири нутрњом: гдје је дјевојна вољене које нема, гдје су драги часови којих нема...

Негде сад шапће бријест у листоњу
и криво чека блазост моја око,
ал дочекај ме неће — ја то знам.
Пала је мачка криво на мораву,
поморе сатраж људска радњању;
ко Трешњавица абдра и широча
свај сјај. Салотан.

Голуби гучу. Ја голуба немам,
а тако чежем гвијезда подно стрепе!
Ратничка друш, облак врн се спрема,
држимо твоје смеј завоо све је.
Па ћутим. Што ћутим? чеку туна
код свај се сакрени тига дуга.

Негде сад бљеска ријека кроз врбаке
и трава леко расте на ливади.
Ал нећеш чути моје кораке
на спове што их срце жрдиња гради.
Поклоно сам срце. У шитиу гори сужењ
(и куд лу с њим, и куд би с њим у горе
да ме разнесу вјетрови, кише, зоре?).
Поклоно сам срце, у шитиу гори сужењ
о што си тужан, човјече, што си тужан?...

Душан КОСТИЋ

СУСПРЕТ НА ДРУМУ

(Одломак из сјећања које ће ускоро бити објављено у зборнику
цифротресе академије наука и рјетности)

ДАШО

Кад ујутро у школу дођем
и покрај бисте прођем,
вишка, акадују ме са бисте очи
и као да ме из ње
Дашо да искочи,
омико горд и млад,
као кад за је мариј Стена
одвратила у рат!

Кад чујем завоо за час,
као да чујем Дашоа заво:
„Слобода је, дјече, створена за вас!”

Радмила МАТКОВИЋ, V-9

У ЊЕГОВИМ РУКАМА ГОРЕЛЕ
СУ БАКЉЕ СЛОБОДЕ

Стојиш на брежуљку изнад
Херцег-Новог. Јесење сунце о-
басјава околину. Тамо дље-
шири се грађ мирал, слобод-
ан, чврст и пријатељски. Ми-
сли ми навиру, а сузе радос-
нице покрхтавају.

Ово је моја земља, моје су
све њезине љепоте којом се о-
пица и небо и море. О, како
си велика и лијепа рођена зе-

„СВИТАЊА” СУ, ЕВО, ОСВАНУЛА, А ОНИ СУ ОСВИТАЛИ СА ЊИМА:

— Активна наставница српскохрватског језика, коју успешно воде секције из области језика и књижевности: Литерарну — Радошка Баковић и Нада Петровић, које већ дуго низ година брижљиво одабирају ученичке радове и шаљу их мноштвом дјечјим листовима и дневним публикацијама које његују подлици за ученичке радове; Повећарску — Жарко Мичић, професор историје књижевности југословенских народа. Радова из области народног стваралаштва, легенде, приче и приповијетке с Вукових врела, од дјечје прикупљају и вјешто одабирају наставници српскохрватског језика Слободанка Божић и Петар Божић. Великих заслуга припада професорци Зоранка Анђковић, која је бдијела над радомна многих ученика и подносила њихово дјечје стваралаштво.

Ликовне прилоге за лист је одабрала Станчица Будеч, афирмисани сликар, члан УЛУЦП. О најбољим графичким

Безброј је, дакле, разлога да се, сада и увијек, сјећамо Костића, пјесника, романописца путописаца, академика... Једном ријечју, и једног од најугледнијих стваралаца са ових наших простора. Стога, докле год буду сезала наша сјећања, памтићемо га као човјека који је, уз остале завидне људске врлине, био заиста искрен пријатељ ученика и наставника, па и школе као институције.

Темељ тих блиских односа почивао је на томе што је Костић заиста и умιο с дјецом и што је уз завидну лакоћу успостављао контакт са ученицима, што је умιο да вјешто разгори дијалог и да их при том озари љубављу, на шта су му и најмлађи исто узвраћали. У томе су стварни и постојани разлози што је увијек био добродошао и драг пријатељ у нашој школи, те драгоцјен сабесједник кад год би га позвала наша литерарна секција или редакција „Свитања”. Никад позив није одбио, а нескривено се и готово дјечачки радовао кад би се његова ријеч нашла на страницама нашег школског листа.

Наравно, као пјесничком сабрату и дугогодишњем преданом слушаоцу Костићеве *усмене књижевности*, не могу а да се не осврнем и на његов велики удио у ослобађању писаца од идеолошких окова. Стога треба поменути примјер кад је истрајно стао и у заштиту Бранка Ћопића, поводом жестоке партијске хајке након објављивања његове „Јеретичке приче“. Није Костић остајао дужан ни *Својој Партији*, о чему опет свједоче многе *ојоре и јорке* пјесме. И у тим стиховима „птица неспокоја“ могуће је дешифровати и пјесничку слутњу скорог крвавог распада *Државе* и суноврат идеала за које се истински борио читавог живота.

Монашки је служио достојанству народа из кога је поникао и његовом језику. Оставио је велико дјело о коме ће се још дуго исписивати стручне странице литерарних зналаца. Али, истовремено, како се види и из минулих пасуса, иза *Нашеј Душана* и генерацијама у аманет остају поучна сведочанства, која га, уз све остало, збиља сврставају у истинске – свједоке епохе. У том мргодном вијеку, у коме је *забринути ходао кроз њега* и у коме су један за другим порушени врхови некадашњих идеала, ипак, кликнуће једновремено и ведри и сјетни пјесник Костић!

На крају, прилика је ово и да подијелим радост са свим оним добронамјерним читаоцима раскошних дарова које нам је пјесник Душан Костић оставио у насљеђе. И надаље радостан што сам био његов савременик и пријатељ, а и што је своје посљедње пјесме завјештао новским „Свитањима“ и мојој маленкости, која их већ двије деценије уређује и штампа.

Žarko MANDIĆ

REFLECTION ‘SUNRISES’

Summary

Having an opportunity to share a big part of my life by meeting and being friendly with the great universal creator Dušan Kostić, who was exposed to the temptation of a fine word, in Herceg-Novi, is an invaluable spiritual treasure of mine! Life also provided the occasion that once there was a wonderful friendship between our eminent lyric and revolutionary Dašo Pavičić after whom the school at Topla, whose principal I have been for years, got its name. On the basis of that biographical detail about two fellow soldiers who fought for freedom rests the later fertile friendship between the famous poet and our school staff lasting many years. It will practically last until the poet’s death.

We remember of the numerous meetings at which plenty of our pupils and their teachers welcome and greeted our esteemed guest and his speech with thrill and sincere sympathies. Those unforgettable years of meetings and a very fruitful collaboration probably were a basic

motive of Kostić to bequeath his last collection of songs, whose title is ‘How is this going to be called’ (‘Kako će se ovo zvati’), to our school paper ‘Sunrises’ (‘Svitanja’)!? The idea to print his bequest as a modest contribution to the history of Montenegrin literature was born in his home in Herceg – Novi, on the steep Srbina Street. That is how it was born in the scope of the redaction ‘Sunrises’ (‘Svitanja’) as well as the choice of the poet’s love poetry under the title ‘On the shore of love of yours’ (‘Na obali ljubavi tvoje’). They again confirmed the solid life and creative relation between Kostić and Herceg-Novı ...

